**Guste Santini:**
www.rifin.com

**HRVATSKI „NEW DEAL“**

**ili**

**Mogući put izlaska iz krize**

*„Svijet koji smo stvorili danas kao rezultat našeg dosadašnjeg*

*načina razmišljanja ima probleme koji ne mogu biti riješeni*

*na način na koji smo razmišljali dok smo ih stvarali.“*

**Albert Einstein**

**Uvod**

Hrvatska se nalazi u svekolikoj društvenoj krizi. Ona nije od jučer, niti je „uvezena“, već je rezultat nesustavnog pristupa u „konstruiranju“ samostalne hrvatske države. Globalna kriza tek je bila katalizator, ubrzanje procesa, nacionalnoj krizi. Smatralo se – i danas se smatra – da je puko pretakanje tzv. samoupravnog sustava u tržišni model privređivanja tehničko pitanje. Na žalost, čije se zablude i danas nisu mnogi oslobodili, transformacija iz jednog u drugi sustav moguća je jedino ako, i samo ako, postoji jasna vizija, strategija, taktika i operatina politika. Ništa od toga nije učinjeno. Što više, pod utjecajem neoliberalista pristupilo se

neoliberalističkom konceptu transformacije koji je rezultirao značajnim društvenim – ne samo ekonomskim – gubicima čiji smo danas, vjerojatno i sutra, baštinici.

Turizam je dio te priče. Od osamostaljenja hrvatske države robujemo starim pogledima na sadržaj, potencijale, ulogu i značaj turizma u razvoju hrvatskog gospodarstva. Stoga, nije nikakvo čudo da naslijeđeni model iz prethodnog sustava, ne samo da nije potentan, nego nije u stanju dati očekivane rezultate. „Krpanje“ turističkog modela stvara dodatnu degeneraciju sustava.

Hrvatski se turizam danas pokušava „snaći“ tako da „prepisuje“ ponašanje drugih pri čemu ne polazi od strategije razvoja, primjereno raspoloživim potencijalima, turizma kojeg po potrebi dograđujemo inozemnim rješenjima. Tako razvoj turizma više podsjeća na panoptikum koji je nedefiniran i stoga skup, što ga u konačnici čini netransparentnim i nekonkurentnim.

Razmišljanja koja slijede imaju za cilj da doprinesu mogućem drugačijem pristupu rješavanja prisutnih problema u turizmu na drugačiji način od dosadašnjeg.

**Prijedlog**

Dr. sc. Miljenko Bura pokretač je novog viđenja turizma koji temelji na medicinskim uslugama. On svoj pristup, ispravno, naziva novm **„ACI marinama“**. Nadalje, njegova aktivnost od ideje polako, ali ustrajno, se pretače u operativne programe.

Svojevremenu izgradnju ACI marina valja identificirati kao dobar primjer novog načina promišljanja. Naime, nautičarski turizam može imati snažne multiplikativne učinke. Najprije u turističku ponudu uvodi novi oblik turizma, otočni, u odnosu na kontinentalni, ali i oživljava, dinamizira cjelokupni način otočkog života koji je ovakav kakvog danas imamo, a to svakako valja naglasiti, siromašan i bezperspektivan do te mjere da prijeti dodatna depopulacija što ima svoje političke implikacije.

Osim toga, otoci sami po sebi poseban su proizvod pa bi betonizacija istih značila destrukciju resursa. Stoga je potrebno otočki turizam koji je povezan s nautičkim odrediti kao turizam u

kojem moraju dominirati ekskluzivni kapaciteti. Bila bi tragična odluka ukoliko bi pokretanje razvoja otočkog turizma bio temeljen na jeftinim kapacitetima. Korčulanska škola dobar je primjer kako nismo sačuvali resurse, koje smo naslijedili iz bivšeg sustava. Ugled filozofije, u odnosu na dosege drugih znanstvenih područja, koji je imala Korčulanska škola, mogla je biti snažan poticaj razvoju obrazovnog sustava. Neke internacionalne škole koje danas djeluju u Hrvatskoj više su derivacije inozemnih škola kako bi se koristilo hrvatsko obrazovno tržište, a ne proizvod koji bi bio ponuđen ovom djelu svijeta.

U raspravama s gospodinom Burom njegovim idejama pridodajem i svoje poglede na moguće iskorake na području turističke aktivnosti. Prijedlozi koji slijede obradio sam u svojim radovima prije niz godina.

U strukturi stanovništva **treća životna dob** dominira u tzv. starim zemljama. Hrvatska je također stara zemlja. Broj starih ljudi povećava se iz dana u dan. I dok je vrijeme aktivnog djelovanja nakon penzioniranja, u prošlosti bilo je tek nekoliko godina, danas se mjeri u desetljećima. Treća životna dob nije populacija koju valja smještati u staračke domove, čekaonice za posljedni ispraćaj, već im omogućiti puni životni sadržaj primjeren njihovoj životnoj dobi. Veliki broj građana treće životne dobi su situirani građani znatnog imovinskog bogatstva, ali i građani koji imaju redovne prihode koji su znatno iznad hrvatskog dohotka per capita. Tržište ponude primjerenog načina življenja nije ni približno onom koji bi se normalno očekivao imajući u vidu stanje i kretanja u narednom razdoblju. Stoga je, imajući u vidu hrvatske karakteristike moguće, u kratkom vremenu, ponuditi respektabilnu ponudu koja bi značajno dinamizirala gospodarski razvoj. Ti i takvi sadržaji moraju biti po svome opsegu i kvaliteti takvi da postanu izvozni proizvod hrvatskog gospodarstva. Tako bi umjesto kratke turističke sezone mogli imati cjelogodišnju aktivnost što bi imalo značajnih učinaka na postojeće turističke kapacitete.

Za početak bi valjalo izgraditi desetak naselja, u nerazvijenim područjima Lijepe naše (Dalmatinskoj zagori, Lici, Kordunu, Baniji, itd.) blizu termalnih izvora, postojećih medicinskih kapaciteta (koji su danas gledano ekonomski neodrživi), itd. Svako bi naselje moralo biti tako koncipirano da ponudi deset do petnaest tisuća kreveta različitih kategorija. Broj od deset do petnaest tisuća korisnika omogućio bi, „proizvodnju“, potreban broj primjerenih sadržaja trećoj životnoj dobi. Kako su nabrojena područja istovremeno čista, da ne kažem djevičanska, to bi umjesto sadašnjih mrtvih kapitala koje imamo u prirodnim ljepotama mogli aktivirati. Imovina koja ne donosi dohodak vrlo je loša imovina.

Prema tome, deset tisuća korisnika u deset naselja predstavlja impresivnu brojku od sto tisuća korisnika kojima valja ponuditi cjelokupni paket usluga. Dovoljno je zamisliti koliki je to poduhvat

ako se ima u vidu da kapacitete valja najprije izgraditi, a potom eksploatirati i uredno servisirati.

**Hrvatski Las Vegas** mogao bi se smjestiti na području Ravnih Kotara, hrvatske Kalifornije, koje je danas devastirano domovinskim ratom, ali je i prije bilo izrazito nerazvijeno. Na maloj udaljenosti imamo četiri nacionalna parka: Plitvička jezera, Slapove Krke, Kornatsko otočje i Paklenicu koji po svojim različitostima omogućuju kompleksne sadržaje koji se danas tek djelomično provode. Povezivanjem nacionalnih parkova, temeljem sinergijskih učinaka, mogla bi se znatno produžiti turistička sezona. Izgradnjom hrvatskog Las Vegasa, uz primjeren porezni tretman, omogućili bi se građanima Europe dodatni sadržaji koji bi upotpunili turističku ponudu.

**Ekonomski učinci**

Izgradnja kapaciteta:

- Medicinskih kompleksa uz postojeće turističke destinacije,
- Desetak naselja po deset tisuća kreveta,
- Hrvatski Las Vegas, i
- Valorizacija i operacionalizacija termalnih voda u Hrvatskoj,

predstavlja višegodišnji zadatak za koji valja najprije stvoriti pretpostavke, a potom sustavno izgraditi. Izgradnja kapaciteta otvara velik broj radnih mjesta. Međutim, održavanje izgrađenih kapaciteta kao i eksploatacija istih povećava broj radnih mjesta. Nabrojimo samo osnovne blokove kako bi se stekao uvid o kakvim je projektima riječ.

U Hrvatskoj turisti provedu prosječno 60 milijuna dana (godišnje korištenje kapaciteta jednog

kreveta iznosi tek nešto više od 60 dana). U prijedlogu se predviđa povećanje za dodatnih 50 milijuna noćenja s tendencijom daljnjeg rasta, što je daleko više od osamdeset posto povećanja. Pri tome, valja istaći, da bi realizacija projekata povećala stopu korištenja postojećih kapaciteta.

50 milijuna noćenja znači i 150 milijuna obroka koji nisu standardni već su, temeljem medicinskih zahtjeva, ne-standardni koje je moguće realizirati jedino ukoliko se poljoprivredna i prehrambena industrija transformira.

Osposobljavanje potrebnog broja djelatnika veliki je izazov za naš obrazovni sustav u kojem moraju participirati postojeći fakulteti, instituti, ali i inozemni stručnjaci kako bi se postigla potrebna izvrsnost.

Poljoprivredna proizvodnja i prehrambena industrija mogle bi, polazeći od potreba treće životne dobi, prema tome, proizvesti cijeli niz novih proizvoda koje ne bi koristili samo gosti već treća životna dob diljem svijeta. Jasno, to zahtjeva jasnu koncepciju i strategiju razvoja poljoprivredne i prehrambene industrije i osposobljavanje iste za globalnu „igru“.

Izgradnja kapaciteta pretpostavlja izgradnju kapaciteta koji se mogu predstaviti milijunima kvadratnih metara građevinskog prostora uz dogradnju postojeće infrastrukture i nove sadržaje primjerene potrebama treće životne dobi. Što to znači za građevinarstvo, drvnu, tekstilnu industriju, da nabrojim samo neke, nije potrebno dokazivati.

Cijela priča ima svoju deviznu komponentu. Ako Hrvatskoj danas nešto nedostaje to su devizna sredstva. Zapravo deviza na ovim prostorima nedostaje otkad znam za sebe. Ponuda deviznih sredstava putem kreditnog zaduživanja bila je velika pogreška koju ćemo godinama plaćati. Naprosto nije moguće dovoljno naglasiti koliko smo oskudni deviznim sredstvima, s jedne strane, i, s druge strane, koliko nam je skromna postojeća ponuda koja je, osim toga, male dodane vrijednosti.

Prijedlozi polaze od potrebe stapanja intelektualnih i materijalnih pretpostavki kako bi se svjetskom tržištu ponudio složen i visokovrijedan proizvod.

U tim i samo tim uvjetima izgrađena cestovna infrastruktura ima svoje opravdanje što znači da će se u tim i takvim uvjetima povećati broj vozila tijekom cijele godine a ne samo u vrijeme sezone. Danas, na žalost, postojeća cestovna infrastruktura zahtjeva velike subvencije jer nije, po definiciji, rentabilna.

Pitanje financiranja je svakako bitan aspekt provedivosti projekta. Kako obilje kapitala u svijetu nije uposleno, s jedne strane, i, s druge strane, postoji potražnja za proizvodima i uslugama koje pružaju navedeni projekti smatram da bi sustavni i transparentni pristup projektu omogućio primjereno zatvaranje financijske funkcije.

Potražnja za proizvodima i uslugama u vrijem izgradnje, u uvjetima krize, otvara neslućene mogućnosti poduzetnicima u povećanju iskorištenja postojećih kapaciteta. Neki kapaciteti tek će se trebati izgraditi. Da bi se razvijali – a ne samo opstali – poduzetnici s vizijom će se priključiti novom projektu.

Država koja raspolaže, za sada, potrebnom sterilnom imovinom mogla bi ustupajući zemljišta i termalne izvore, te postojeću infrastrukturu značajno utjecati na uvjerljivosti projekta. Uvijek su veliki projekti tražili i nalazili zaštitu države. Konačno, projekt nije moguće započeti bez pilot projekta, odnosno uvođenja novih obrazovnih i znanstvenih projekata.

Građani, institucionalni investitori, poslovne banke i osiguravajuće tvrtke također bi mogle naći interes u predstavljenim projektima. Osim toga, kako bi se najveći dio kapaciteta ponudio građanima treće životne dobi u EU to bi postojeći fondovi, kao i novi, na čijoj uspostavi može inzistirati hrvatska država, mogli biti aktivni investitori.

U investitore valja ubrojiti i potencijalne korisnike kapaciteta, kako u zemlji tako i u inozemstvu, koji raspolažu vrijednom imovinom koju bi uložili u takav, za njih životni, projekt.

## Zaključak

Gospodin Milanović, predsjednik Vlade, izjavivši da se Hrvatska mora specijalizirati poslao je jasnu i nedvosmislenu poruku što nam je činiti. Po mome mišljenju izjava gospodina Milanovića je primjerena našem stanju i objektivnim mogućnostima. Svaštarenje u ovom globaliziranom svijetu vrlo je opasna rabota. Polazeći od komparativnih prednosti, koje valja pretočiti u konkurentne, moguće je u kratkom roku restrukturirati hrvatsko društvo u pravcu bolje budućnosti svih građana Hrvatske. Promjena filozofije razvoja predstavlja novu šansu, a ne samo kvantitativno povećanje gospodarske aktivnosti; razvoj.

Eventualno prihvaćanje pravaca razvoja kao što je predstavljeno u ovom prijedlogu znači restrukturiranje hrvatskog društva. Pored promjena u obrazovnom sustavu koji postaje dio svjetskog obrazovnog sustava, mijenjat će se svekoliki odnosi sa svijetom ali i naši nacionalni odnosi. Promjene neće ići u pravcu gubitka identiteta već suprotno u pravcu njegove veće prepoznatljivosti.

Predloženi pristup može biti od interesa i nekim drugim zemljama, posebno iz okruženja, što bi dodatno dinamiziralo naš gospodarski razvoj.

Bitno je identificirati da realizacija predloženih projekata ne znači gospodarsku aktivnost male dodane vrijednosti, što karakterizira današnju privrednu strukturu, već znanje kao aktivni i pokretački čimbenik. Upravo izmjena gospodarske strukture od male dodane vrijednosti ka većoj nužan je preduvjet povećanja blagostanja hrvatskih građana. Pri tome, svakako valja naglasiti, ne polazi se sa ledine, već se postojeća znanja, kao i nova, valja umrežiti kako bi se dobio kompleksni proizvod. Ovo, nadalje, znači da pored postojećih kapaciteta, koje valja restrukturirati, postoje znatne potrebe za novim kapacitetima. U odnosu na projekte koji su prisutni predloženi projekti imaju daleko kraći vremenski horizont što znači da su, u kratkom vremenu, učinkovitiji od predloženih projekata.

Eventualno prihvaćanje predloženih projekata značajno bi smanjilo postojeći raspon razvijenosti

pojedinih regija u Hrvatskoj, umanjio bi usisni kapacitet grada Zagreba koji postaje ograničenje razvoja, te rezultirao izravnim povezivanjem pojedinih umreženih regija u globalni sustav što bi, sa svoje strane, dalo sasvim jasne kriterije kako restrukturirati lokalnu upravu i samoupravu u gospodarskom pogledu.

Prvi je korak poziv premijera gospodina Milanovića, sa suradnicima, stručnjacima kako bi se operacionalizirao prijedlog. U drugom koraku zainteresirani bi formirali konzorcij koji bi sačinio operativni program, koji bi se, potom, pretočio u obrazovne, poslovne, financijske, itd. planove. Potom slijedi učinkovita realizacija programa.